

Tooth Gábor Andor

A legnagyobb élő cerkaművész

Böröcz András munkáiról

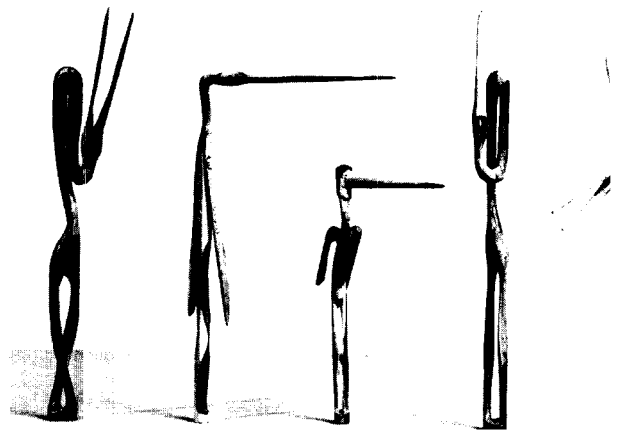
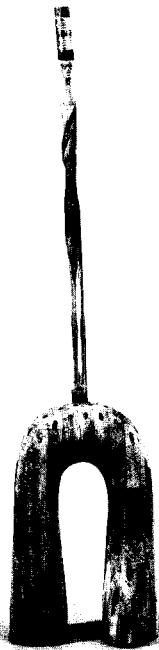
Böröcz András élete úgy alakult, hogy most messze hazájától, a „világ fővárosában”, New Yorkban él és dolgozik. Ebben a hatalmas városban rengetegen próbáltak már így vagy úgy szerencsét. Van, akinek bejött, van, akit leblokkol a tömény információ, és eltűnik a süllyesztőben. Böröcznek, úgy tűnik, bejött a kemény, következetes New York-i munka. Számomra mégis olyan, mintha itt él-

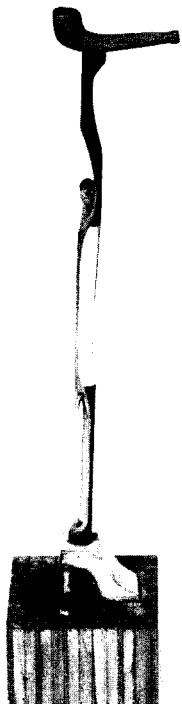
ne Budapesten, mert aktívan jelen van a hazai képzőművészeti életben. Miközben írom e sorokat, két önálló kiállítás van a Budapest Galériában és a Várfok 14-ben, ezenkívül fel-fel bukkan a Műcsarnokban megrendezett Erdély Miklós-életműkiállításán, mint a nyolcvanas években ebben a körben aktívan közreműködő fiatal művész. Böröcz 1956-ban született Budapesten, ami azt jelenti, hogy gyerekkora nagyjából – mint az enyém is – a hatvanas évekre esett. A hatvanas évek minden szempontból igen karakteres időszak volt. (Na nem mintha a többi évtized

nem lett volna karakteres.) Itthon a sötét ötvenes évek után egyfajta puha diktatúra következett. Ez volt az a KGST tagállam, ahol az NDK és az NSZK nyaranként találkozhatott, ahova a nyugatnémetek és a külföldre szakadt hazánkfiak behozták az amerikai és a nyugat-európai jóléti társadalmak termékeit, kivetítve egy távoli világ körvonalait.

Erről a világról legalább olyan torz képet álmódunk meg a vasfüggönyön innen, mint amennyire mi magunk is el voltunk torzulva itthon. Nem állt módunkban megtapasztalni a nyugati világot, mert nem lehetett utazni. Az a hely, ahol beindulhatott a képzelet, és álmodozhattunk, a mozi volt. Ezért lehet ezt az időszakot joggal az ábrándozások vagy az álmodozások korának nevezni.

Ebben az időben a kis Andriška ugyanúgy, ahogy én is és még sokan mások ebből a generációból, iskolaköpenyben sietett az iskolába, hátán az iskolatáska (amit később Demjén Rózsi is megénekel, persze őt nem a kis Böröcz inspirálta), és az iskolatáskában egy redőnyös fatolltartó, amiben zörögtek a KOH-I-NOOR facerkák. A suliban a tanárok dupla feketét ittak, amibe makkacukrot tettek, és Tervet, Munkást vagy Symphóniát, a nők Fecskét szívtak kávézás közben. A biológia-szertárban üvegbúra alatt tárolták a szemléltetési eszközöket, védve a portól és az óvatlan gyermekek tapicskolásától. Suli után a kis Andriška csatos üvegből meghatározhatatlan színű Bambit ivott, és ötven fillérért fagyigombócot nyalogatott hazafelé. Ha megfájdult a torka, a doktor bácsi orvosi spakulával nézte meg a manduláját. A házmester Szikra gyufával gyújtott rá, miközben kicserélte a lépcsőházban a körtét, és amikor elcsoszogott, a cipője, amit még spiccvasakkal láttak el, minden lépésnél csengő hangot adott, és ugyanakkor nyi-

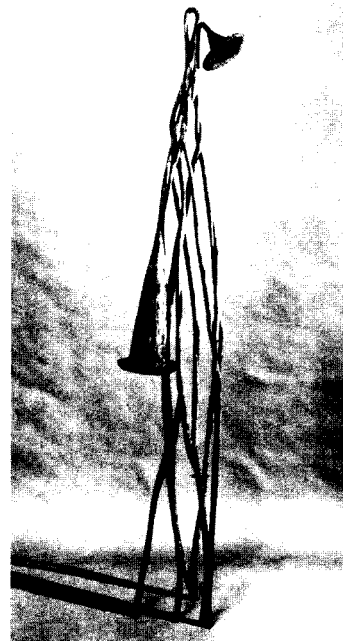
korgott is egyet, mert bőrből volt a talpa. Otthon a szülők dzsörzérúhában várták, és kenyeret kapott a spenóhoz vacsorára.

Ez természetesen csak egy fikció, nem tudom, hogy a kis Böröcz Andriskát milyen hatások érték gyerekkorában. Az biztos (mivel magamból indultam ki), hogy engem értek ilyen és ehhez hasonló hatások, mint ahogy mindazokat is, akik akkor éltek. Nos, akkor mi a titok, miben különbözik Böröcz András attól a sok-sok embertől, akik szintén megélték a hatvanas éveket, kopogott a KOH-I-NOOR cerka a redőnyös tolltartójukban, és mégsem készítenek ceruzaszobrokat. Hát az, hogy Böröcz ízig-vérig igazi művész, aki különös érzékenységgel folytatja át magán az éle-

tet, és képezi le rajzaiban, szobraiban. Ez most úgy hangzik, mintha más művész nem létezne, és a hatvanas évekre csak Böröcz András formálhatna jogot. Ez így nem igaz. Nagyon sokan, nagyon szépen fogalmazták meg ennek az időszaknak a hangulatát. A filmesek közül Gothár Péter *Megáll az idő*, András Ferenc *Nagy generáció* című filmjében stb. A képzőművészetben is voltak törekvések, amelyek ennek a kornak a hangulatát, tárgykultúráját, szimbólumait használták fel (a rendszerváltás után megrendezett *Kék Acél* című kiállításon Kicsiny, Gerhes, Kungl, Gerber műveiben), vagy Rácmolnár Sándor művészetében is tetten érhető ez a világ.

Böröcz már akkor is, amikor még csak egylaki volt, komoly nevet vívott ki magának performan-szaival, érzékeny toll-rajzaival. Már itthon teljesen kialakult jelkép- és szimbólum-rendszere. Kérdés, hogy Amerikában kit érdekel az, mi volt Magyarországon a hatvanas években. Böröcznek sikerült

megoldania, ötvöznie a kinti élményeket az itthoniakkal úgy, hogy egy még izgalmasabb világ jött létre belőle. Az itthon kialakult tárgykultúrát a kint talált tárgyakkal keresztezte, miközben művésztének eredeti hangulata nem veszett el, csak bővült, színesebb lett, és a New York-iak számára is olvashatóbbá vált. Ez persze nem jelenti azt, hogy a hazai közönség értetlenül áll a munkák előtt. A kenyérral például New Yorkban is dolgozik, de nem hozott anyag-

ból készíti szobrait, hanem a helyi brooklyni zsidó pékség kenyerét és annak Mózes kőtáblákkal ábrázoló címkéjét használja fel kinti munkáihoz. Legalább ilyen fontos lehet Böröcz zökkenőmentes beilleszkedésében felesége és munkatársa, Robbin Ami Silverberg. A könyvtervezéssel, tipográfiaiával, fotózással foglalkozó Robbin Ami inspirálja Böröczöt, dokumentálja munkáit, akcióit. Az egyik ilyen akciójukat a lakásuk melletti Popieluszko téren hajtották végre, célja eredetileg az lett volna, hogy a téren lebzselő galambok felfalják vagy legalább megroncsolják a kirakott kenyérfej-szobrokat. A galambok körbejárták ugyan a kenyérfejeket, de nem tettek kárt bennük, mintegy tisztelegve Böröcz művészetére előtt. A tér egy 1987-ben meggyilkolt lengyel papról kapta a nevét, akinek emlékére a brooklyni lengyel közösség később

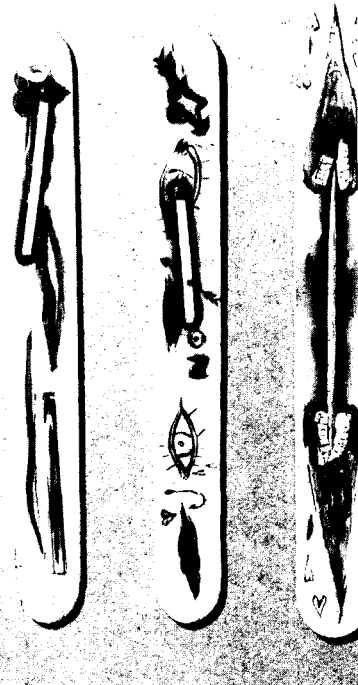
szobrot állíttatott. A szobor fejét a felavatás előtti napon letörték. Böröcz a kenyérfej-szobor akcióval reagált a történetekre, amit Robbin Ami Silverberg *Kenyerfej-történet* címen dokumentált. Böröcz

munkáiban mindig ott lapul a groteszk, az abszurd, az irónia, és nem áll távol tőle a humor sem. Ugyanakkor az akasztott emberek, a talpnyalás vagy maga az akasztófa mint a művészetében vissza-visszatérő elem, hátborzongatóan tragikus. Végtelenül egyszerű tárgyakat, anyagokat használ fel munkáihoz. A korábban készült tollrajzain is érezhető volt az az érzékenység, amit legfrissebb munkáin is megfigyelhetünk. Hosszú ideig zsebkezdőnyi területen variált, sokáig egy-egy ceruzából készíttette parányi szobrait. Üzenetszerűen meghagyta némelyik ceruza oldalán a feliratot is. Mongol-Eberhard Faber U. S. A., Works, Black Warrior stb. Hazalátogatásai alkalmával, gondolom, legtöbb idejét az írószobrokban, illetve a régi ceruzák és más kacatok lelőhelyén, az Ecseri piacon töltötte. E kutatás egyik gyöngyszeme a TALPRA MAGYAR feliratú ceruza. Eleinte csak az egyceruzás szobrokhoz készített több ceruzából összeragasztott, tömbszerű posztamenseket. Egymás

mellé tette a hatszögletű ceruzákat, s méhkaptárszerű rendszerben ragasztotta össze őket. Az így tömbösített ceruzák szélét simára csiszolta, és olyan négyzetes oszlopot kapott, melynek a grafitrudjai is megfelelőek. A ceruzákat függőleges helyzetbe állítva, azok tetejét gömbszerűen összecsiszolta szintén érdekes játékot adtak ki a grafitrudcskák. A szögben elmesztett grafitokat Böröcz néha elmaszatolja, amivel a szó szoros értelemben grafikai hatást ér el. Ezt a törekeny korszakot váltották fel a több ceruzából készült művek, majd különféle (talált) tárgyakkal bővítette szobrait. Láthatunk orvosi spatulát, gyufásskatulyát, villanykörtét, vonalzót, tojást, parafadugót, spiccvast. Ezek mindegyike mérhetetlen érzékenységet és törekenységet közvetít, mintha a kis ceruzaszobrocskák azt üznék, hogy a mi életünk is törekeny, és a sorsunkat irányító vezérfonal olyan vékony, mint egy villanykörte izzószála, amely bármelyik pillanatban elpattanhat. Mikor először láttam az egy ceruzából kifaragott szobrocskát, a fentiekén kívül az jutott eszembe, hova fejleszthe-

tő ez a dolog. Bevallom nem gondoltam, hogy ilyen távlatok rejlenek benne. Böröcz szinte parttalan lehetőségeket vetít elénk: az egyetlen ceruzától a több száz ceruzát felhasználó, nagyméretű ceruzalakokon át a fáradt virág-szobrokig nagy utat járt be. Egy 1980-as Erdély Miklós-képen egy Franz Kafka-fotó látható: az író keménykalapban, nyakkendőben, mellette ugyanolyan pózban, keménykalapban, nyakkendőben Böröcz András. A kép címe: *Böröcz András nem hasonlít Franz Kafkára, de az idő sem ugyanaz, amelyben él.* Nemcsak Franz Kafka és az idő, de Böröcz András is változik.

